

Wagner Péter:

A „bukott államiság” és Afganisztán (Holtzer Lóránt emlékére)

A tanulmány eredetileg a Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központja „Államok és államkudarcok a globalizálódó világban” című kutatási programjának keretében, Marton Péter szerkesztésében jelent meg, és a teljes kötet részeként letölthető PDF-formátumban a Teleki László Intézet honlapjáról (<http://www.telekiintezet.hu/kulpol/kutatas/default.asp>).

Hivatkozás esetén kérjük a következő megjelölés alkalmazását: Wagner Péter: A "bukott államiság" és Afganisztán in: Marton Péter (szerk.): Államok és államkudarcok a globalizálódó világban, Teleki László Intézet, 2006. pp. 344-361.

Bevezető

A bukott államok helyzetének mérésére, rangsorolására számos módszer létezik, Afganisztán azonban a szélesebb olvasóközönség számára is teljesen nyilvánvalóan a „*failed state*” szinte összes jegyét magán viseli. Szinte szükségtelen felsorolni az egy főre jutó GDP arányát, a Freedom House által kiszámolt demokráciaértékét, a fegyverek elterjedésének vagy az iskolázottságnak, az infrastrukturális ellátottságnak a mértékét. Még a politikával nem foglalkozók is ismerik a bukott államok klasszikus veszélyforrásait Afganisztánban: a központi kormány gyengesége miatt virágzó kábítószer-termelést vagy azt, hogy az ország a terrorizmus egy bázisa lehet.

A szerző a bukott államon – átvéve a Foreign Policy idevágó meghatározását – olyan államot ért, „amelynek kormánya nem ellenőrzi hatékonyan az ország egész területét, amelynek legitimitását nem ismeri el a lakosság egy része; nem képes a közbiztonság vagy egyes közszolgáltatások (oktatás, egészségügy) biztosítására és nem birtokolja az erőszak monopóliumát” (Failed States Index, 2006).

Az elkövetkező oldalak központi vezérfonala az lesz, hogy Afganisztán a születése óta adott gazdasági, társadalmi viszonyok közepette modern értelemben vett államként soha nem tudott működni, nem állt rendelkezésére soha olyan mértékű erőforrás, amellyel finanszírozható lett volna, lenne egy európai értelemben vett államgépezet, közigazgatás vagy

hadsereg, illetve amellyel a központi hatalom az erőszak szervezetek révén képes lenne autoritásának elismerését kikényszeríteni az ország minden pontján, minden pillanatban. Az ország fejlesztése, fejlődése ezeknek az erőforrásoknak a hiányában még lassabban haladt volna, még lassabban történt volna meg egy „normális” állam olyan attribútumainak kiépülése, mint a bürokrácia, a hadsereg, a közoktatás, a közegészségügy vagy az iparosítás.

Az elmozdulást az erős központi hatalom kiépülése felé számos bel- és külpolitikai tényező motiválta, ám lényeges, hogy az ilyen fejlemények mindig valamilyen külső, nagyhatalmi segítség támogatásával valósultak meg. Ennek megfelelően – és ez Afganisztán tragédiája – az ország addig tudott működni, amíg valamelyik nagyhatalom először pénzzel és fegyverekkel, majd később már konkrét fejlesztési segélyekkel, hitelekkel támogatta. Ez a második világháborút követően lényegében annyiban változott, hogy megjelentek olyan donorok is az akkori két nagyhatalom, a Szovjetunió és az Egyesült Államok mellett, amelyek kevésbé közvetett politikai megfontolások alapján „szálltak be” az ország fejlesztésébe (elsősorban Németország és Japán, de más nyugati országok, arab olajmonarchiák és a szocialista blokk országai is). Különösen az első világháború végétől az afganisztáni politikai elitnek úgy kellett működtetnie, modernizálnia az iszonyúan elmaradt országot (főleg külső támogatásból), hogy eközben állandóan a nagyhatalmak szándékait, céljait, egymáshoz való viszonyukat kellett fürkésznie.

A második világháború után ez különösen nehezzé vált, tekintve a két blokk antagonisztikus viszonyát. Talán nem véletlen, hogy amikor egy afgán szerző Afganisztánnak az 1978-as puccshoz vezető történelmét tekinti át, gyakorlatilag a Pastunisztán-kérdés¹ mellett másról sem szól a munka, csak a segélyek, támogatások megszerzése után tett erőfeszítésekről, amelyek révén - a két szuperhatalom között egyensúlyozva – az ország vezetése kísérletet tett az elmaradott Afganisztán óvatos, de mégis minél gyorsabb gazdasági, társadalmi és politikai modernizálására.² A lényeg tehát, hogy Afganisztán saját adottságainál fogva bukott állam és csak addig működött, működik modern értelemben (ellátva azokat a feladatokat, amelyeket egy működő állam képéhez társítunk), amíg ennek volt vagy lesz külső finanszírozója.

A tanulmány felépítésében az első két fejezet az afgán történelem kevéssé ismert, 1978 előtti időszakát ismerteti, a következő pontokra helyezve a hangsúlyt:

* Wagner Péter politológus, a Kül-Világ folyóirat főszerkesztője, az ELTE ÁJK Nemzetközi Jogi Tanszéke mellett működő MTA-ELTE NATO Információs és Kutatóközpont tudományos munkatársa.

¹ Az Afganisztán több mint felét adó pastun népesség egy része 1893 és 1948 között a Brit Birodalom, azóta Pakisztán területén él. A Pastunisztán-kérdésről, a körülményekről lásd: a későbbiekben.

² Ghaus Abdul Samad (1988): „The Fall of Afghanistan”. London, Brassey’s Defence Publisher. A szerző egyébként az 1978-as a kommunista puccs legmagasabb rangú külügyér túlélője, külügyminiszter-helyettes.

- az elkerülhetetlen modernizációra csak külső erőforrások felhasználásával kerülhetett sor,
- a rendkívül hagyományörző társadalom ellenállása okán ezt csak erős központi hatalom fenntartása mellett lehetett végrehajtani (amely ismét a külföldi támogatásokhoz vezet minket vissza),
- a külföldi segélyek mindig idegen érdekeket hoztak magukkal, amelyek eltérő mértékben, de mindig befolyásolták Afganisztán jövőjét.

A harmadik fejezet amellett érvel, hogy a kommunista hatalomátvétel utáni erőszakos modernizáció szétvetette az országot, a központi hatalom ellenőrzése megszűnt a vidék felett, majd a szovjet kivonulás után, a külföldi érdeklődés és támogatások megszűnése után az ország visszasüllyedt az anarchia állapotába egészen a Talibán, majd a nemzetközi közösség 2001 utáni megjelenéséig.

A záró fejezetben arra keressük a választ, hogy miként lehetséges megvalósítani, hogy az ország úgy kerüljön ki az anarchia állapotából, hogy közben nem válik túszává egy vagy több külföldi támogatónak és az őket vezérlő érdekeknek.

Modernizáció és külpolitika

Ha Afganisztán történelmét a központi hatalom kiterjedésének, befolyásának szempontjából vizsgáljuk, a legfontosabb fordulópont az 1881-es év. Az Afganisztán-szakirodalom ettől a pillanattól, Abdul Rahmannak, a „vasemírnek” az uralkodásától számítja az ország modern történelmét, amikor Kabul visszavonhatatlanul a modernizáció útjára lépett, és csírájukban megjelentek azok az intézmények – hadsereg, közoktatás, közigazgatás, hírközlés stb. – amelyek révén lehetővé vált, hogy a központi hatalom döntései mindenhol eljussanak az országban és ott több-kevesebb sikerrel végrehajtsák őket.

Azelőtt az 1747-ben alapított királyság inkább csak a királyi család tagjainak domíniumait jelentette, ahol rendszeresen voltak a belháborúk – nem is az etnikumok között, hanem a különböző pastun hercegek, törzsfőnökök, egyszóval az uralkodó elit tagjai között. Az ország létrehozása Ahmed Sah Durrani nevéhez fűződik, aki a már említett pastun etnikumhoz tartozott. A pastunok ma is lakosság több mint felét alkotják, napjainkban Afganisztán déli részén és a vele határos Pakisztán északi részén élnek.

Az iszlám szunnita ágát követő, meglehetősen harcias nép tagjai között a fegyvereknek, a függetlenségnek óriási hagyománya van. Törzsi szerkezetben élnek, aminek abból a

szempontból van jelentősége, hogy bár több milliós népességről van szó, a fenti tényező miatt állandó a megosztottság. A pastunok két nagy törzsszövetsége a Ghilzai és a Durrani. Ezeken belül rengeteg törzset, azon belül klánt, alklánt és nagycsaládot találunk. A mai napig az emberek identitása szempontjából meghatározó, hogy hova is születnek. Az önazonosság természetesen többszintű, attól függ, kivel állunk szemben.

Amikor Ahmed Sah Durrani megalapította királyságát, maga a Durrani szövetség, Popalzai törzsének Szaddozai klánjához tartozott. Az állam területe Meshedtől és Nisápurától (a mai Irán) egészen Pándzsábig és Kasmírig (mai Pakisztán) terjedt. Afganisztánnak a 19. század során nem volt folyamatos történelme, a Durrani-konföderáció klánjai és törzsei szinte állandó harcot vívtak egymással a trón birtoklásáért, amelyet a helyi uralkodók időszakos megerősödése kísért. Modern értelemben vett központi hatalom nem volt, az ország határai képlékenyek voltak, egyes régiókat a királyi családhoz tartozó hercegek birtokoltak. Doszt Mohamed emír első uralkodása alatt (1826-1839) az ország jövője szempontjából két fontos esemény történt: a királyság ekkor véglegesítette hatalmát a Hindukus hegység és az Amu-Darja folyó közé eső üzbég és tádzsik területek felett, valamint ekkor került sor az első brit-afgán háborúra.³

Afganisztán a 19. század második felében két világbirodalom, a brit és az orosz erőterébe került. Előbbi északról terjeszkedett dél felé, utóbbi délről északra. Az orosz birodalom ebben az időszakban foglalta el a ma poszt-szovjet Közép-Ázsiaként ismert térséget.⁴ A brit birodalom két háborút is vezetett az afgán királyság ellen (1838-1842; 1878-1880), ám a pastunok már említett harciassága és más okok miatt képtelen volt az területnek a másutt, más hódítások nyomán érvényesülő, a birodalmi gyakorlatnak megfelelő tartós ellenőrzésére.

Abdul Rahman emír és a külföldi befolyás

London, felismerve a hódítási kísérletek kudarcát, a második háborút követően új politikába kezdett. A cél az volt, hogy létrejöjjön egy – a brit érdekeknek megfelelő határok közötti – központosított afgán állam, amelynek uralkodója a számára biztosított pénzbeli és katonai

³ A délről terjeszkedő Brit Birodalom fokozatosan terjeszkedett északra, elérve az afgán király befolyási területét, így az lassan elvesztette fennhatóságát a mai Pakisztánban élő pastunok felett. Ezzel párhuzamosan viszont a királyság északra terjeszkedett, olyan területeket foglalva el, ahol pastunok egyáltalán nem éltek, szemben a tádzsikokkal, üzbégekkel, hazarákkal és még számos más népcsoporttal.

⁴ Ezek az államok napjainkban Üzbegisztán, Türkmenisztán és Tádzsikisztán. Kirgízia és Kazahsztán egy része már korábban, a 18. században orosz fennhatóság alá került. A 19. században ezek az államalakulatok még nem léteztek, helyükön a buharai emírség, a Khívai és a Kokandi kánság létezett. A ma létező államalakulatokat csak az 1920-as években hozták létre, Moszkva utasítására.

segélyek révén lemond az önálló külpolitika gyakorlásáról és bizonyos, pastunok lakta területek birtoklásáról. A brit és orosz szándékok Afganisztánnak már a 19. század közepétől ütközőállam jelleget szántak, és a brit elképzelések szerint egy funkcionáló erős afgán királyság könnyebben lesz majd irányítható a birodalmi érdekek mentén, mintha az országot drága és nehezen végrehajtható katonai hódítások révén kellene közvetlenül irányítani. Az orosz birodalomban emigrációját töltő, szintén pastun származású és a királyi családhoz tartozó Abdul Rahman emír ebben a bonyolult politikai konstellációban került hatalomra 1880-ban, miután hajlandó volt elfogadni a tényt, hogy a külpolitika és egyes pastunok által lakott területek ellenőrzése brit kézben maradnak. 1882-ben aztán, hogy megerősödjön az uralkodó pozíciója, a brit-indiai kormány éves támogatás folyósítását kezdte meg számára (Ghaus, 1988:15).

Az elkövetkező évek során az Orosz és a Brit Birodalom – kevés beleszólást biztosítva az afgán uralkodónak – egyezmények révén jelölte ki az ország határait minden irányban. A folyamat utolsó állomása a mai napig problémát jelentő – és szinte minden Afganisztánt érintő konfliktusban szerepet játszó – Durand-szerződés volt 1893-ban. Az egyezmény kettészakította az egy nyelvet beszélő, azonos vallású és kultúrájú pastun népet és az etnikum egyik fele immár hivatalosan is a Brit Birodalom fennhatósága alá került (Vadász, 1998:468).⁵

Afganisztán ebben az időben nem rendelkezett semmilyen iparral, a tranzitkereskedelem minimális volt, a lakosság túlnyomó része vidéken élt földművelésből és állattartásból. Az ország földrajzi viszonyai miatt még a belső kereskedelem is csak csíráiban létezett, nem volt úthálózat, sem jelentősebb nyersanyagforrások, a domborzati és az éghajlati viszonyok miatt az élelmiszertermelésből sem lehetett nagy fölöslegeket felhalmozni. Egyszóval nem volt semmi, amiből finanszírozni lehetett volna az ország modernizációját és a központi hatalom infrastruktúrájának kiépítését.

Az új uralkodó 21 éves regnálása alatt indult meg az ország modernizálása. Bevezetette az egységes súly-, hossz- és pénzrendszert, megalapította a modern bürokrácia alapjait, és, ami a legfontosabb, jól felfegyverzett, állandó hadsereget állított fel. A modern nemzetállam kiépítése céljából kegyetlenül leverte, kivégezte vagy deportálta az ellene lázadókat. Ennek során felszámolta az északon élő tádzsik és üzbég politikai entitásokat, az ország középső részén élő hazara etnikum ellen kegyetlen háborút viselt, és a királyság keleti vidékein szent

⁵ A ma Pakisztán területén élő pastunok de facto már évtizedek óta brit katonai megszállás alatt éltek. Napjainkban egyébként Pakisztánban azonos számú vagy kicsit több pastun él, mint Afganisztánban, ám ott csak a lakosság alig 8 százalékát alkotják. (CIA Factbook, 2006)

háborút indított az ott élő nem muszlim népcsoportok ellen (Busby, 1986:206).⁶ A technológiai fejlődés előmozdítása érdekében Európából importáltak gépeket, felállításra kerültek az első feldolgozóüzemek, közben pedig külföldi mérnökök, orvosok, geológusok és nyomdászok jöttek az országba. Az uralkodó szintén külföldről hívott tanácsadókat az öntözés, a távközlés vagy a szállítás fejlesztése érdekében (Nyrop - Seekins, 1986:35).

A délen élő rebellis pastun törzseket északra deportálta, nekik juttatva az ott élő népcsoportok (hazara, tadzsik, üzbég stb.) földjeit, forrásait. Mivel az ily módon a saját közegükből kikerült pastun törzsek újdonsült befolyásukat csakis az uralkodónak köszönhették, Abdul Rahmannak már nem kellett tartania annyira elégedetlenségüktől. Ráadásul – a modernizálás folyamatának érdekében – az emír törzsfőnököket Kabulban tartotta (házi őrizetben), egy tanácsadói jogkörrel névleg felruházott tanácsadó testületben biztosítva számukra helyet. A politikai intézményrendszer kiépítésének első lépéseiként a már említett királyi tanács mellett létrejött a Loja Dzsirga, egyfajta képviselői gyűlés a vallási, törzsi vezetők, udvari tisztségviselők részvételével, valamint megtörtént az ország tartományokra osztása, és megkezdődött azokon keresztül történő irányítása (Nyrop - Seekins, 1986:34-35).

Abdul Rahman emír uralkodásával tehát elérkezett az első fordulópontra: az ország a modernizáció útjára lépett. Ennek forrását elsősorban a brit támogatás jelentette, így kerülhetett sor olyan intézmények létrehozására és olyan intézkedések meghozatalára, amelyek révén a központi hatalom sikeresen terjeszthette ki autoritását az ország - a két nagyhatalom által neki biztosított - területére. Ami lényeges: a királyság saját erőforrásai révén képtelen lett volna egy erős hadsereget vagy egy működő közigazgatást kiépíteni.

A külső támogatás és a központi hatalom

Abdul Rahman emír utódai – nem nagyon lévén más választásuk – folytatták elődjük politikáját. Abdul Rahman fia, Habibullah Khan emír (1901-1919) folytatta az ország modernizációját. Megalapította Afganisztán első polgári és katonai felsőoktatási intézményeit (az előbbieken indiai muszlimok, utóbbiakban török katonatisztek tanítottak), amelyek a későbbi idők első hivatásos bürokratáit képezték. Megépült az első modern kórház, vízerőmű és más ipari létesítmények. Azonban a modernizációnak ez a lassú előrehaladása is, már ebben az időben is megosztotta a királyi udvart. A lépések hatására szinte azonnal két táborra szakadt

⁶ A több milliós hazara népcsoport az iszlám síita ágát követi, már az itt folytatott konfliktusnak is vallási színezete volt. Abdul Rahman emír a leigázott népcsoportnak három választást kínált. Áttérés a szunnita iszlámra vagy az

a szellemi és a politikai elit. Az „Ifjú Afgánok” lassúnak találták a modernizációt, több merényletet is megkíséreltek a király ellen. Velük szemben állt a Habibullah testvére, Naszrullah vezette törzsi és vallási konzervatív csoport.

Jellemző módon, amikor Habibullah Khan hatalomra került, a briteknek csak úgy sikerült elfogadtatni vele az apja által kötött, Afganisztánra nézve előnytelen szerződéseket, hogy beszüntették a neki járó fegyver- és pénztámogatást. Végül, a status quót megőrizve, egy 1905-ben megkötött szerződés biztosította, hogy szinte minden a korábbi elveknek megfelelően folytatódjon (Ghaus, 1998:22).

Habibullah Khan utóda és fia, Amanullah Khan emír egyik első lépése a függetlenség kikiáltása volt (1919), amely rövid háborút követően maga után vonta a brit támogatások beszüntetését. Az emír, maga is a modernizáció elkötelezett híve, ekkor fordult az egyébként éppen a saját külpolitikai elszigeteltségéből kitörni igyekvő Szovjetunióhoz.

Miután az új király a harmadik brit-afgán háborúban (1919) kivívta országa teljes függetlenségét, elég támogatást érzett maga mögött, hogy folytassa, illetve felgyorsítsa Afganisztán modernizációját. Elképzeléseire nagy hatással voltak a kemalista Törökország tapasztalatai, lépései, ám mivel Afganisztán politikai centralizációja összehasonlíthatatlanul gyengébb volt Törökországnál, ezekre a modernizációs lépésekre óvatosabban, a folyamatot ellenzők befolyásának figyelembevételével kellett megtennie.

Társadalmi reformjai a szekuláris oktatás területén, a hadseregben vagy a nők helyzetében igyekeztek radikális változást elérni.⁷ Bevezették a civil jogrendszert, és az ország első, 1923-as alkotmánya biztosította az alapvető emberi jogokat; létrehozásra került a parlament, eltörölték a rabszolgaságot stb. Gazdasági téren fontos fejlemény, hogy létrejött az Afgán Nemzeti Bank (1928) és a saját pénznem, az afgáni. 1922-ben került sor az ország első költségvetésének összeállítására, az adórendszer újjászervezésére és az első korrupcióellenes kampány meghirdetésére. (Nyrop - Seekins, 1986:46).

Amanullah számára a függetlenség ára a brit birodalomtól addig kapott éves támogatás elvesztése volt. Az amúgy is feszült viszonyt tovább élezte, hogy más lehetőség hiányában a király a frissen létrejött Szovjetunióhoz fordult segítségért, amely aktuális közép-ázsiai nehézségeit szem előtt tartva hajlandó volt Afganisztán támogatására.⁸ A Moszkva és Kabul

ország elhagyása vagy a halál. Keleten a hitetlenek vidékeként ismert területet Nurisztán néven csatolta az országhoz, erőszakkal térítve őket át az iszlámra.

⁷ Kabul egyes részein kötelezővé tették a nyugati öltözködést, eltörlésre került a kényszermunka. Az oktatást lehetővé tették a nők számára, megszervezték felnőtt lakosság és a nomádok képzését.

⁸ A szovjet hatalomnak 1917 után jelentős nehézségeket okozott a közép-ázsiai területeken megszilárdítania hatalmát. A polgárháború miatt 1920-ig nem is volt közvetlen kapcsolat Moszkva és a területek között. Miután a Vörös Hadsereg pacifikálta Közép-Ázsiát, jelentős gerillaháború alakult ki a kommunista rezsim ellen a mai üzbég,

között végül 1921-ben aláírt egyezmény az északi szomszéd számára garantálta annak közép-ázsiai hódításait, Afganisztánnak pedig egyebek mellett évi 1 millió rubel támogatást (nem hitelt!) és technikai segítségnyújtást biztosított. Az egyezményt követően Kabulba érkező új afgán követ a támogatás mellett két repülőgépet is hozott, amelyekből megalakult az afgán légierő. A későbbi években a pénzüsszegeket a katonai segélynyújtás - elsősorban a fegyverszállítások és a légierő fejlesztése - keretében nyújtott támogatások is kiegészítették (Ghaus 1988:43-44).

A király modernizációs elképzelései ellen nemegyszer fegyveres ellenállás is kibontakozott. 1928-ban újabb törzsi lázadások törtek ki, amelyek átterjedtek a hadseregére is. Amanullah elmenekült, majd lemondott, és a fővárost egy útonállóknak mondott tádzsik férfi, Habibullah Ghazi vette be. Kilenc hónapos regnálása alatt a korábbi évek számos haladó törvényét, például a házasság intézményéről vagy az oktatás területéről, visszavonta, újra kötelezővé tette a nők fátyolviselését, az új kulturális intézményeket pedig (könyvtárak, múzeumok) leromboltatta. Felújította a szovjet közép-ázsiai baszmacsi mozgalomnak nyújtott katonai segítséget, eltörölte a sorozást és a civil bíróságokat, az igazságszolgáltatást ismét a muszlim uléma hatáskörébe utalta. Intézkedései alapján úgy tűnik, élesen ellenezte a modernizációt, ám származása megakadályozta, hogy a pastun elit elfogadja őt az ország vezetőjének (Magnus - Naby 1998:43).

A visszarendeződést és a pastun uralom restaurációját a király egyik távoli rokona, Nadir Sah hozta el, elűzve a trónbitorlót. Uralkodásának (1929-1933) merénylet vetett véget, ám ez alatt az idő alatt sor került a korábbi gyors modernizáció hibáinak kiigazítására. Utóda a fia, a ma is élő Zahir Sah lett (uralkodott: 1933-1973), aki aktívan sosem politizált, helyette nagybátyjai, majd 1953-tól Daud herceg (unokatestére és veje) irányították kormányfőként az országot. Az új uralkodó elit, egyforma távolságot próbálva tartani a Brit Birodalomtól és Szovjetuniótól, a második világháborúig elsősorban Németországra, kisebb mértékben pedig Japánra és Olaszországra támaszkodott a belső modernizáció tekintetében. Az ebben az időszakban megkezdett fejlesztések forrásai a fent említett országok voltak, amelyek szakembereket küldtek és technikai együttműködési segítséget is biztosítottak. A második világháborúban aztán Afganisztán semleges maradt, ám a tengelyhatalmakkal meglévő

türkmén és tádzsik területeken. A baszmacsiknak is nevezett felkelők Afganisztánt használták hátszágának, ahol megbújhattak, és felkészülhettek a következő támadásra. A Szovjetuniónak ezért érdeke volt, hogy afgán szomszédját támogassa, aminek a révén egyrészt az megerősítette a központi hatalmat (pl. a határok jobb biztosítása végett), másrészt a fegyver- és pénzüsszegeért cserébe Moszkva feltételként szabhatta, hogy az afgán kormány ne támogassa, sőt saját területén üldözze a baszmacsikokat.

kapcsolatait a két szomszéd nagyhatalom nyomására minimálisra csökkentette (Nyrop - Seekins 1986:50).

A második világháborút követően Afganisztánnak immár egy megosztott világban, a Szovjetunió és a Brit Birodalom helyében színre lépő Egyesült Államok között kellett egyensúlyoznia. Bár a monarchikus rezsim külpolitikájában az el-nem-kötelezettek mozgalmának tagja lett, a nyugati világ állandó gyanakvással figyelte Afganisztán és a Szovjetunió viszonyát. A viszonyrendszert tovább bonyolította a déli határokon megszületett Pakisztán, amely megörökölte” az ott élő több milliós pastun népcsoportot és vele a Pastunisztán-kérdést, illetve az ebből fakadó állandó feszültséget északi szomszédjával.

A hidegháború időszaka alatt az ország modernizációja tovább haladt; mindez részben a Szovjetunió, az Egyesült Államok és az NSZK támogatásával valósult meg, hogy csak a három legjelentősebb donorországot említsük. Az USA elsősorban az oktatás (a Kabuli Egyetem kiépítése, tankönyvek nyomtatása) és a mezőgazdaság területén támogatta Afganisztánt, a katonai segélynyújtásra vonatkozó kérések viszont évtizedeken át elutasításra találtak, főleg mivel a szuperhatalom Pakisztánt – India és Afganisztán riválisát – tekintette fő kliensének a térségben. Az amerikai jelenlét kézzelfogható eredményei a kandahári reptér megépítésében, a dél-afganisztáni Helmand-folyó Projekt⁹ több évtizeden át tartó megvalósításában mutatkoztak meg (Nyrop - Seekins 1986:60).

Moszkva és szövetségesei ezzel szemben több tízmillió dollár értékű hitelt biztosítottak Kabul számára, és számos, korábban az USA által elutasított projektet finanszíroztak. Cementgyár, gabonasiló, aszfaltüzem épült, technikai támogatás és szakértők érkeztek az országba. 1955-ben az országba látogató Hruscsov 100 millió dollár értékű fejlesztési segélyt ajánlott fel, amelyből az elkövetkező évtizedben erőművek, közutak, repterek épültek. Ebből a pénzből készült el a szovjet-afgán határon fekvő Sher Khan Bandartól Kabulig vezető több száz kilométeres főút, amely a Szalang-hágónál egy három kilométeres alagutat is magában foglal.¹⁰ Szovjet szakemberek segítségével került sor az első öt éves terv elkészítésére (1956-1961).

Mindezekén túl Daud herceg, az ország miniszterelnöke elhatározta, hogy amerikai segítség hiányában erősebben fog támaszkodni az északi szomszédra a katonai fejlesztések

⁹ Ez volt Afganisztán Asszuán-projektje. A terv keretében az 560 km hosszú folyón több duzzasztómű, öntözőcsatorna-rendszer, gátak, víztározók épültek (a hozzájuk tartozó úthálózattal, épületekkel stb.), elsősorban azzal a céllal, hogy a sivatagos vidéken kiterjesszék az öntözés alá vonható területeket. Az 1946 és 1963 között készülő megaprojekt 150 millió dollárba került, a teljes amerikai fejlesztési segélyek és hitelek 25%-a (60 millió USD) itt került felhasználásra. (Zakhilwal, 2000)

¹⁰ Az alagutat 1964-ben adták át a forgalomnak. Addig Észak-Afganisztán télen gyakorlatilag el volt zárva a fővárostól. Ha valakinek télvíz idején kellett északra utaznia, csak repülővel vagy óriási kerülővel, a nyugat-Afganisztáni Herát felől jutathatott el a régióba.

terén is. Ennek megfelelően az elkövetkező években szovjet fegyverekkel modernizálták a hadsereget, katonai szakértők érkeztek az országba ezerszámra, és az afgán tisztikar jelentős része is a Szovjetunióban kapott kiképzést. (Ghaus 1986: 84-85).

A nyugati fejlesztési projektek azonban 1961-ben szinte teljesen leálltak, mert az elmérgesedő Pastunisztán-kérdés miatt Pakisztán beszüntette az afgán tranzitkereskedelmet országán keresztül. A donorországok által Afganisztánba küldött felszerelések Karacsi kikötőjében rozsdásodtak, a jelentős exportbevételnek számító gyümölcsterményeket csak nagy nehézségek árán (a nagyvonalúan felajánlott szovjet légihídnak köszönhetően) lehetett külföldre juttatni, és Afganisztán elesett a vámok, a kereskedelem által generált bevételektől is.

Ezt a patthelyzetet használta fel az afgán uralkodó, hogy hozzákezdjen a politikai liberalizációhoz, és hogy unokatestvére lemondását követően (1963) új lendületet adjon az afgán-pakisztáni kapcsolatoknak. A politikai intézményrendszert tekintve 1963-ig gyakorlatilag a királyi család tagjai irányították az országot. Csak az 1964-ben elfogadott új alkotmány mondta ki elsőként, hogy az uralkodóház tagjai nem vállalhatnak kormányzati pozíciót. Ekkor hozták létre az alkotmányos monarchia intézményeit, a Wolesi Dzsirgát (Alsóház) és a Meshrano Dzsirgát (Felsőház), ahova titkos választások útján lehetett bekerülni. A modernizáció korlátait mutatja azonban, hogy politikai pártok létrehozása nem került engedélyezésre (Magnus – Naby, 1998:110).

A király elképzelése, miszerint a stabilitás megőrzésének útja lehet egy korlátozott demokrácia megteremtése, kudarcot vallott. A királyság bukásáig (1973) az alkotmányban biztosított progresszív intézkedések a politikai rendszer polarizálódásához és megbénulásához vezettek. A parlament tehetetlensége, a parttalan viták, a korrupció és a fejlesztések és a külföldi segélyek rossz kezelése egyre nagyobb fokú elégedetlenséget szültek az országban.¹¹

Ilyen körülmények között vette át a hatalmat egy katonai puccsal a miniszterelnöki posztról 1963-ban menesztett Daud herceg. Az új államfő visszafogta, korlátozta a demokratikus intézményrendszert, és gyakorlatilag saját kezébe vonta a döntéshozatalt, javítva a végrehajtó hatalom hatékonyságán. Külpolitikájában igyekezett megőrizni a kiegyensúlyozottságot, valamint nyitott az 1973-as olajárrobbanás óta meggazdagodó arab rezsimek felé. Terveit azonban keresztülhúzta az 1978-ban bekövetkezett újabb puccs, amelynek során az afgán kommunista párt átvette a hatalmat és azonnali radikális reformelképzeléseinek megvalósításához látott.

Vissza napjainkhoz

Az 1978-as kommunista hatalomátvétel, majd az 1979-es újabb fordulat és a szovjet katonai bevonulás szétvetette az országot. Óvatosan fogalmazva akár fel is vethetnénk, hogy a bukott államiság csírái ekkor jelentek meg Afganisztánban.

A Babrak Karmal vezette afgán kormány ellenőrzése alól igen hamar kicsúszott a vidék (ahol az emberek 75-80 százaléka élt), és csak a nagyvárosokat és az azokat összekötő kommunikációs vonalakat tartotta ellenőrzése alatt.¹² Akárcsak a hatalom, az ellenzék is a külföldi támogatásoknak köszönhette tevékenységét és túlélését. A Szovjetunió 1988 után fokozatosan magára hagyta a Nadzsibullah-rezsimet, amivel párhuzamosan az Egyesült Államok is egyre inkább távolságot tartott a polgárháborútól. Mire 1992-re az ellenzék megdöntötte a rendszert, már csak Pakisztán volt a külső hatalom, amely saját geopolitikai érdekeit szem előtt tartva még mindig „investált” a konfliktusba, azt remélve, hogy a későbbiekben egy Iszlámabad-barát rezsim fog létrejönni északi szomszédjánál, ami segítségére lehet egy esetleges India elleni konfliktusban.

Terveiben két okból is csalatkoznia kellett. Egyrészt a lassan kikristályosodó tádzsik Rabbani-kormány Pakisztán-ellenes lett, másrészt az ország polgárháborúba sodródott, így nem lett volna kitől segítséget kérni egy, a szubkontinenst érintő háború esetén.

A dilemmára a válasz a Talibán fundamentalista mozgalom megszületése volt. Pakisztán ennek a csoportnak a létrehozásával, felkarolásával igyekezett új helyzetet teremteni északi szomszédjánál. A talibok 1994 és 2000 között ellenőrzésük alá vonták szinte az egész országot. Ebben a folyamatos háborúban Pakisztán meghatározó szerepet játszott több tízezer önkéntes, katonai tanácsadók, hírszerzési információk, fegyverek és logisztika biztosításával (Rashid, 2000).

Ha a bukott államiság kategóriáját a központi hatalom erejének, a végrehajtó hatalom hatékonyságának szempontjából vizsgáljuk, azt a merész kijelentést kell tennünk, hogy Afganisztán a Talibán késői uralma idején nem bukott állam volt, csak elmaradott. A példaként gyakran emlegetett kábítószertermelés és a transznacionális terrorcsoportok megjelenése nem azért vált lehetővé ebben az időben, mert az állam diszfunkcionális működése nem tette

¹¹ 1971-ben és 1972-ben súlyos aszály sújtotta az országot, amelynek során majd 100000 ember pusztult el. A nemzetközi segélyek inadekvát felhasználása jelentősen csökkentette a közbizalmat a végrehajtó hatalomban.

¹² Véleményünk szerint, ha ebben az időben lett volna a napjainkhoz hasonló fizetőképes kereslet az ópiumra és heroinra, már lehetett volna termelni. Ha léteztek volna nemzetközi terroristák, itt menedéket lelhetek volna.

lehetővé ezeknek a problémáknak a felszámolását (ahogy sok más állam esetében találkozunk ezzel). Éppen ellenkezőleg, ez a tálib rezsim tudatos, „policy jellegű” döntéseinek eredménye volt (ennek kifejtése egy önálló tanulmány témája lehetne).

Ha a Talibán mozgalom érdeke úgy kívánta volna, megszűnt volna az ópiumtermesztés (ahogy erre sor is került 2001 tavaszán). Ha a Talibán mozgalom el akarta volna űzni Oszama bin Ladent és az al-Kaidát, ezt bármikor megtehetette volna, hiszen a fundamentalista szervezet katonai erejéhez mérten a szaúdi terrorvezér szervezete elenyésző méretű volt. Számos más példa is bizonyítja, hogy a tálibok alatt az ország évtizedek óta nem tapasztalt biztonságot és nyugalmat élvezett. A hadurakat leszerelték ott, ahol uralmon voltak, és soha nem látott mértékben megnőtt a közbiztonság. Az, hogy a rezsim nem volt képes a súlyos természeti katasztrófákat kezelni, nem a központi hatalom gyengesége, hanem az ország szegénysége miatt volt. A tálibok regnálásának ára meglehetősen despotikus uralmuk, az általuk elképzelt retradicionálizációnak a végrehajtása, és a nők szerepének a súlyos korlátozása volt.¹³

A számukra biztosított erőforrásokból (Pakisztán és Szaúd-Arábia támogatása) nem futotta az ország felemelésére, modernizációra (kétséges, hogy törekedtek-e arra), de ennek előfeltételét, a központi hatalom megszilárdítását azért végrehajtották. Ebből a szempontból külön problémát vet fel az elismerésük kérdése. Miután 1996-ban elfoglalták Kabult (ekkorra már az ország felét az ellenőrzésük alatt tartották), bejelentették igényüket, hogy a nemzetközi közösség ismerje el őket Afganisztán legitim urainak, amit a világ, Pakisztán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátságok kivételével, megtagadott. Ebben az időszakban pedig az al-Kaida tevékenysége, céljai még sokkal kevésbé voltak ismertek, fenyegetőek és így gyaníthatjuk, hogy a nemleges válasz oka, a terrorszervezet jelenléte mellett, a fundamentalista szervezet rossz nemzetközi sajtója lehetett.¹⁴

2001 novembere, a Talibán bukása óta, Afganisztán helyzete lassú javulásnak indult. A fejlődés ára azonban ismét a külföldi befolyás jelenléte az országban. Talán csak annyival jobb a helyzet az elmúlt 100 évhez képest, hogy napjainkban a nemzetközi közösség van jelen Afganisztánban. A külső érdekek sokkal fragmentáltabbak, és talán egyetlen ország sem képes „elrabolni” a helyreállítási folyamatot.

(Legalábbis a belső viszonyok adottak volna, a nagyhatalmi politika teremtette korlátok persze lehet, hogy ezt lehetetlenné tették volna.)

¹³ Ezt kétélű dolog. A nők csak burkában járhattak az utcán és nem dolgozhattak, viszont senki sem erőszakolhatta meg, vagy rabolhatta el őket kénye-kedve szerint. Egyébként például az egyetemek tovább működhettek.

¹⁴ Ugyanúgy külföldi támogatással szerezte meg a hatalmat, mint a legitimnek elismert Rabbani-kormány. A lakosság egyes közösségeit, csoportjait ugyanúgy üldözte, mint az előző rezsim. Ugyanúgy termelték az általa ellenőrzött területeken a kábítószert, mint az ellenzék területén stb. Viszont, a Talibán az ellenőrzése alatt álló területeken tejhatalmú úr volt, ami sohasem volt elmondható az 1992 óta elismert Rabbani-kormányról.

Visszatérve a korábbi forgatókönyvekhez, a jelenlegi kormány saját erőforrásaiból nemhogy képtelen az ország újjáépítésére, de még a központi hatalom kiépítése és megerősítése is hosszú folyamatnak tűnik. Egyelőre nem is modernizációról van szó, hanem az elmúlt 22 év polgárháborús pusztításait követően a károk helyreállításáról. Napjainkban teljesen nyilvánvalónak tűnik az a megállapítás, hogy a nemzetközi közösségnek azért kell jelen lennie gazdasági és katonai támogatással Afganisztánban, mert a rendszer csak addig működőképes, amíg az ország bírja a külföld figyelmét. A kérdés csak annyi, hogy örökké így lesz-e ez? Van-e valamilyen alternatív megoldás, amely, miközben fenntarthatóvá teszi az ország stabil működését, lehetőséget teremt a túlzott nemzetközi függésről való lemondásra?

A Shahrani-megoldás és az általa felvetett kérdések

M. Nazif Shahrani afgán származású antropológus, aki az amerikai Indiana egyetemen dolgozik évtizedek óta. Számtalan könyve és tanulmánya jelent meg szülőhazájáról és Közép-Ázsiáról, ahova rendszeresen visszatér, hazajár. Egy 1998-ban megjelent tanulmányában arra kereste a választ, hogy az akkori aktuális társadalmi és politikai viszonyokat figyelembe véve milyen különleges történelmi hagyományok és tapasztalatok lehetnek elsődleges fontosságúak az ország jövője szempontjából egy működő, egységes állam kialakításához. Milyen alternatívák kínálóznak egy centralizált és egy közösség alapú (*community based*) kormányzati struktúra között? (Shahrani, 1998:213)

Gondolatmenetének központi motívumát Partha Chatterjeetől kölcsönzi, aki a *The Nation and its Fragments* című munkájában a koloniális és a poszt-koloniális történelmet vizsgálta. Utóbbi szerző egyik megállapítása szerint a poszt-koloniális világ rengeteg problémájának egyik oka, hogy az egykor gyarmatosított országok „kormányzati kultúráját”, önkormányzati hagyományait a gyarmatosítók megsemmisítették, azok örökében pedig a helyi társadalom, az adott civilizáció számára idegen igazgatási modellt, az európai nemzetállamok centralizált, bürokratikus struktúráját kényszerítették ki (Chatterjee, 199:11).

Shahrani ezen a vonalon indulva vizsgálja meg, melyek voltak azok a tényezők, amelyek miatt a kommunista bábkormány 1992-es bukása után az addig szövetséges iszlamista pártok egymás torkának estek, és a nemzeti egységkormány létrehozása és a béke helyett tovább folytatódott a polgárháború. Véleménye szerint ennek okai között fő szerepet játszott, hogy a politikai rendszer tagjai csak és kizárólag egy erős központi kormányzat (a poszt-koloniális örökség) uralmában tudtak gondolkodni, kiegészítve azzal, hogy bármilyen „nemzeti”

kormány minden esetben egy szűk csoport, egy vallási vagy etnikai közösség kizárólagos uralmát jelentette volna.

Az antropológus véleménye szerint – mely egybeesik a szakirodalomban domináns nézetekkel – afgán nemzet európai értelemben nem létezik, nem is létezett. Ami az elmúlt 100-150 évben ennek nevében megvalósult, az jó esetben pastun, rosszabb esetben a pastun etnikumon belüli szűkebb csoportok etno- vagy törzsi nacionalizmusa volt, amely mindig a soknemzetiségű Afganisztán többi közössége önállóságának a kárára növekedett, erősödött. Mint tanulmányunkban bizonyítani szándékoztunk, ez az afgán (nemzet)állam – az uralkodó elit saját nemzetértelmezése szerint – mindig csak külső erőforrások igénybevételével tudta hatalmát kiterjeszteni, fenntartani.

Shahrani tanulmányában rámutat, hogy Abdul Rahman emírnek és utódainak „nemzetépítése” a meglévő regionális, szubregionális közösségi identitások erőszakos eltörlését és felszámolását is magával hozta, melyet a külföldi (brit-európai) identitás-közigazgatási (centralizált nemzetállami) mintával igyekezett felváltani (Shahrani, 1998:224-232). Ennek a folyamatnak a lassúságában és végső soron sikertelenségében (a polgárháború időszakában a regionális identitások [tádzsik, hazara, üzbég] újjászületése) látja az afgán szerző annak bizonyítékát, hogy egy sikeres, működő modell kialakításához el kell vetni a gyarmatosító hatalmak által hátrahagyott uralmi formákat, de legalábbis el kell gondolkodni azok helyettesítésén, módosításán.

M. Nazif Shahrani lehetséges megoldásként azt veti fel munkájában, hogy a kiút egyik eleme az lehet, ha az ország a prekoloniális időszak magas belső regionális autonómiájának időszakához térne vissza. Állítása szerint abban az időszakban ezek a közösségek gazdaságilag, politikailag, katonailag „önfenntartóak” voltak, külső források nélkül voltak képesek működtetni a rendszereiket. Ha a béke nem is volt mindig teljes, létezett egyensúly, hiszen például minden félnek azonos lehetőségei voltak az erőszakhoz való hozzáférés terén¹⁵ (Shahrani, 1998:222).

Napjaink viszonyaira értelmezve ez azt jelentené, hogy Afganisztán élén egy demokratikusan megválasztott kormány állna, amelyben minden etnikai, vallási közösség képviseltetné magát. Emellett az ország alkotmánya erős jogosítványokat biztosítana a helyi, a tartományi és a regionális kormányzatoknak, melyek saját kezükbe vehetnék a törvények végrehajtását, a biztonság és az oktatás biztosítását. Erős nemzeti hadsereg helyett részben a

¹⁵ Minden közösségnek egyformán kevés erőforrása volt fegyverek vásárlására, de mindenkinek volt valamilyen fegyvere, amely kiválóan szolgálta az önvédelmet. Ez az egyensúly akkor borult fel, amikor a külső hatalmak felborították ezt, egy kiválasztott közösséget támogatva (pénzzel, fegyverekkel), és az képessé lett legyűrni a többi.

mindenütt jelenlevő milíciák egyfajta nemzeti gárdává történő átalakítása javallott, a közigazgatás minden szintjén pedig a helyi közösségek által választott (és nem kinevezett) testületek működnek. A központi kormány feladata az lenne, hogy a törvények betartásáról gondoskodjon, biztosítsa a közösségeknek az alkotmány adta önkormányzati jog érvényesülését az igazgatás különböző szintjein, miközben olyan hagyományos feladatokat megőrizne, mint a külpolitika irányítása vagy az ország fejlesztéspolitikájának koordinálása. Ennek a megoldásnak, vagy legalábbis az ilyen irányú kísérletnek talán az lenne a legnagyobb előnye, hogy nincs szükség az ország önállóságának „elzálogosítására” egy külső erő felé cserében az erős központi hatalom kiépítéséért. (Shahrani, 1998:240-241). Mint az elmúlt néhány év afgán eseményei mutatják, a nemzetközi közösség támogatásával megindult politikai, gazdasági újjáépítés nem ebbe az irányba indult el, hanem ellenkezőleg, a hagyományos, erős nemzetállami rendszer kiépítését favorizálja.

Tovább folytatva Shahrani gondolatmenetét egyébként felmerül, hogy mikor bukott államokról beszélünk, vajon nem egyszerűen arról van-e szó, hogy a helyesen működő államok egyetlen formáját a nyugati civilizációban kialakult, és aztán a kolonizáció révén a világ nagy részére exportált centralizált, erős központosított állammodellben véljük elfogadni? Az Afrikában és Ázsiában tapasztalható konfliktusok jelentős számban vezethetőek vissza a gyarmatosítók által létrehozott „nemzetállamok” belső működésképtelenségére. Nagy vonalakban ugyanazokkal a problémákkal találkozni ott is, mint Afganisztánban: a nemzettudat hiánya; erős regionális, etnikai stb. identitások megléte; a központi hatalom kisajátítása egy-egy fent említett közösség által és azok diktatórikus uralma, ily módon pedig kiszolgáltatottság a külső erőknek.

A poszt-koloniális államok az egykori gyarmatosítók által hátrahagyott intézmények és formák között élnek, amelyek közegében mind egy erős, központosított államban, a hadsereg és a bürokrácia által működtetett nemzetállamban gondolkodnak. Eközben a fejlett világban olyan értékek vannak terjedőben, mint a decentralizáció, a regionalizáció vagy az autonómia különböző formái az etnikai és a vallási kisebbségek számára. Ezek együtt lassan kikezdi az európai nemzetállami modellt, amelynek problémái, ellentmondásai szinte mindenki számára ismertek, miközben a poszt-koloniális országok még mindig a nemzetállamok emlékét nyögik és képtelenek a továbblépésre (részben a nemzetközi közösség elvárásainak is megfelelően).

Összefoglalás

Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy milyen okok vezettek ahhoz, hogy Afganisztán a bukott államok egyik klasszikus példajaként ismeretes manapság. A bukott államot úgy definiáltuk, mint amely képtelen az erőszak monopóliumának gyakorlására, képtelen a hatalmát területének egészére kiterjeszteni, legitimitását a közösség jelentős része kétségbe vonja, illetve képtelen a közjavak egyenlő és mindenhova kiterjedő biztosítására.

Kutatásunk választott iránya arra fókuszált, hogy Afganisztánban milyen körülmények és érdekek mentén kerülhetett sor egy olyan állam kialakítására, amely képes volt a fenti definíciótól eltérően működni. Állításunk szerint a közép-ázsiai ország belső gazdasági erőforrásai, kiegészítve etnikai sokszínűségével és a külpolitikai erőviszonyokkal, nem tették soha lehetővé, hogy egy ilyen intézményrendszer önállóan, saját erejéből működhessen, ezért az elmozdulás egy modern afgán nemzetállam kialakulása felé mindig egybeesett az ország érdekeinek valamelyik külföldi nagyhatalom felé történő alárendelődésével.

A központi hatalom legitimitásának elfogadtatása mindig a meglévő - korábban jelentős autonómiát élvező - közösségek kárára történt. A nemzeti identitás hiányában ez egyet jelentett az uralkodó pastun elit saját nemzetértelmezésének másokra történő ráerőltetésével. Részben a legitimitás kiterjesztését, részben a működő állam megvalósítását szolgálta az elmúlt két évszázadot jellemző gyorsított modernizáció, amely nem egyszer vezetett felkeléshez, polgárháborúhoz.

A központi kormányzat a nagyhatalmak erőterében mindig kényesen igyekezett az egyensúly megtartására és a fejlesztésekhez szükséges erőforrások egyenlő biztosítására. Mindezek ellenére a modernizáció, legyen az politikai, gazdasági vagy társadalmi, csak igen lassan haladt az országban, és ezt a folyamatot az 1979 és 2001 között dúló polgárháború csak tovább hátráltatta.

A Talibán és az al-Kaida páratlan együttműködése a globalizálódó világ egy teljesen új veszélyforrására hívta fel a nemzetközi közösség figyelmét. Ennek köszönhetően a tálib rezsim megdöntését követően a fejlett világ nem hagyta magára az országot, hanem annak hosszú távú megsegítése mellett döntött. Ennek politikai, katonai és gazdasági elemei viszonylag jól nyomon követhetőek mindenki számára. A visszatérő kérdés azonban megint csak az: képes-e Afganisztán (előbb vagy utóbb) saját erejéből, saját erőforrásaiból működő államként létezni,

vagy, visszatérve a polgárháborút megelőző időszakhoz, csak addig funkcionál, amíg a külföld támogatja.

A kérdés megválaszolására hívtuk segítségül M. Nazif Shahrani afgán antropológus egy korábbi tanulmányát. Ebben a szerző egy teljesen új megközelítést kínálva az fejtegeti, hogy újra kell gondolni a közösségi autonómia és a központi hatalom viszonyát. A világot gyarmatosító nyugati civilizáció örökségként hátrahagyott centralizált, bürokratikus államrendszerek nem feltétlenül kínálnak választ, sőt talán pont ezek a forrásai a harmadik világ országaiban jelentkező belső konfliktusoknak. A szerző Afganisztán esetében a külföldi gyarmatosítás előtti időszakra visszatekintve próbál megoldást kínálni egy új afgán rendszer kialakításához, amely szerint erős decentralizációra, a kinevezési gyakorlattal szemben minden szinten választott testületekre, kulturális és biztonsági autonómiára lenne szükség.¹⁶

Shahrani elképzelésének kritikájaként leginkább azt fontos kiemelni, hogy bár az antropológus szerző Európát hozza fel példaként, e kontinensen az államok továbbra is megőrizték erős, szuverén központi hatalmukat, miközben tény, hogy általában az állam egyes funkciói átalakultak és az Európai Unió fejlődése során számos kompetencia átkerült a „közösbe”. Azt is meg kell állapítanunk, hogy Európa azután léphetett a decentralizáció óvatos pályájára, hogy előbb megteremtette az erős nemzetállamokat és csak utána – évszázadok elteltével – kezdődött meg az integráció. Így mindenképpen felmerül a kérdés, hogy át lehet-e ugrani ezt a folyamatot, ki lehet-e hagyni ezt a lépést. A fenti folyamat lételeme ugyanis a nemzetállamok megléte volt, amit Afganisztán esetében egyenlőre állapíthatunk meg.

A jelenlegi trendek szerint Afganisztán azon az úton indult el, amely a régiók rovására a központi hatalom megerősítését támogatja, ezzel továbbra is még hosszú évtizedekre ráutalva az országot a nemzetközi közösség támogatására. A külföld elszántsága egyelőre nem kérdéses, globalizálódó világunk talán kínálni fog valamilyen kiutat a közép-ázsiai állam számára, amelynek révén idővel majd saját erejéből is képes lesz, a bukott államiság kategóriáját hátrahagyva, az erőforrásaival összhangban álló modernizációs pályára állni.

¹⁶ Ez utóbbin azt érti, hogy a központi hadsereg és rendőrség mellett mindig is létezett milíciákat nem felszámolni, hanem integrálni és ellenőrizni kell.

Hivatkozások:

- Busby, David Edward (1986): 'The Evolution of Shi'i Political Dissent in Afghanistan'. In: Cole, Juan I. – Keddie, Nikki R. (szerk.): 'Shi'ism and Social Protest', New Haven: Yale University Press.
- Vadász Sándor (1998): 19. századi Egyetemes Történet, 1789-1890. Budapest: Korona Kiadó.
- Ghaus, Abdul Samad (1988): 'The Fall of Afghanistan'. London: Brassey's Defence Publisher.
- Nyrop, Richard F. – Seekins, Donald M. (szerk.) (1986): 'Afghanistan: a country study'. Washington D.C.: Library of Congress.
- Magnus, Ralph H. – Naby, Eden (2000): 'Afghanistan: mullah, Marx, and mujahid'. Boulder: Westview Press.
- Rashid, Ahmed (2000): 'Taliban: Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia'. London: I.B. Tauris.
- Zakhilwal, Omar (2002): 'The Helmand Valley Project'. The Online Center for Afghan Studies, URL: www.afghan-politics.com, letöltve: 2000. július 19.
- 'The Failed States Index' (2006): Foreign Policy – Fund for Peace, 2006/május-június, URL: http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3420&print=1, (letöltve: 2006. május 8.).
- 'Afghanistan: The Making of U.S. Policy (1973-1990)'. The Online Center for Afghan Studies, URL: www.afghan-politics.com 2000. július 19.
- Chatterjee, Partha (1993): 'The Nation and Its Fragments'. Princeton: Princeton University Press.
- Shahrani, M. Nazif (1998): 'The Future of the State and the Structure of Community Governance in Afghanistan'. In: Maley, William (szerk.): Fundamentalism Reborn? London, Hurst & Company.
- CIA Factbook (2006): Pakistan. URL: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/pk.html#People>, (internetről letöltve: 2006. 06. 23.).